

FRANKENSTRAAT 3, DEN HAAG, SCHEVENINGEN

Renée Simons

Aan het begin van de twintigste eeuw groeit het vissersdorp Scheveningen uit tot een populaire badplaats. Tussen 1900-1942 vormt zich daar een bloeiende joodse gemeenschap van joden uit Oost-Europa en Duitsland, op de vlucht voor antisemitisme en prologs; na het uitbreken van WO I komen er veel Joden uit België bij. Zij wonen vooral in het stadsdeel dat Belgisch Park wordt genoemd. Ook leden van de welgestelde Joods-Haagse elite vinden de weg naar Scheveningen, waar grote villa's en herenhuizen verrijzen in een aangename omgeving met veel groen en ruimte zoals het Van Stolkpark en het Statenkwartier. In de jaren '30 neemt Scheveningen nog eens in omvang toe door een groot aantal nieuwe joodse vluchtelingen uit Duitsland en Oostenrijk.

*Balboos! Balboos! Bij me nesjomme!**Die benne gannouwem in bajes!**Ze hebben messen in hun jatten**En brengen me om gajes!*

Behoudens een enkel woord of uitdrukking, wordt er geen Jiddisch gesproken in het huis aan de Frankenstraat, maar oma Jet die om de hoek woont en vaak op bezoek komt, kent wel een Jiddisch versje uit haar hoofd. Het moois vinden de kleinkinderen dat met de 'gannowem en de messen'. De vreemde dreigende woorden aan het begin, de griezelige strekking. Er zijn dieven in huis, ze hebben messen in hun handen en brengen me om het leven. Oma moet het steeds weer voor ze opzeggen.

*Echtparen Simons-Edersheim en Van Raalte-Simons, met (klein)kinderen, 1930.
Collectie Joods Historisch Museum, Amsterdam*

In 1930, het jaar waarin deze foto werd genomen, is er van dreiging niets te merken. Het portret toont een gelukkig gezin in een zonnige tuin. In het midden, zittend, Abraham Simons (1863-1941) en Henriëtte Simons-Edersheim (1863-1943). Daarachter hun dochter, Ida van Raalte-Simons (1895-1987) met haar man, Ernst van Raalte (1892-1975), omringd door hun kinderen: van links naar rechts Hans, Maja, Rob en Tom. De jongste, Frank, is er niet bij. Misschien doet hij zijn middagslaapje, hij is pas twee als deze foto genomen wordt. Hans, de oudste is 11, Tom tien, Rob zeven, Maja vijf.

Zij was en bleef het enige meisje, geboren op 1 april 1925. Haar broers beschouwen de geboorte van een zusje op 1 april als een flauwe grap. ‘Dat is ook zo gebleven,’ zegt ze 92 jaar later. ‘Het was leerzaam, om op te groeien met vier broers. Niet altijd even leuk.’ De juffrouw van de Montessorischool begreep dat wel. Toen ze een keer deeg moest kneden om brood te bakken, en harder moest knijpen zei juf: ‘denk maar dat het je broertje is’.

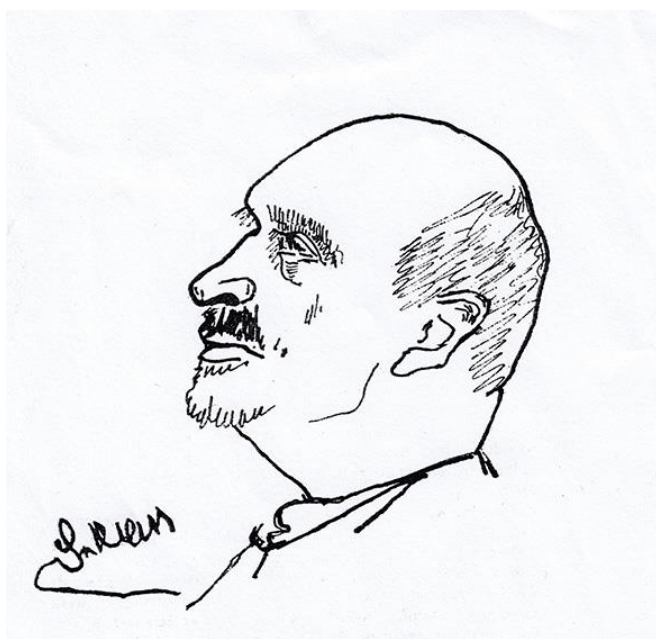
Behalve de gebruikelijke ruzies in een gezin met kinderen, is het een harmonieus, gezellig gezinsleven, ondanks groot verschil in opvattingen en idealen van de volwassenen. Aan tafel is politiek het gespreksonderwerp. Vader Ernst is parlementair journalist, zeer goed op de hoogte van alles wat met politiek te maken heeft, moeder Ida en opa Abraham zijn vurige zionisten en het joodse leven zeer toegedaan. Ernst, afkomstig uit een geassimileerd Rotterdams juristenmilieu, voelt zich meer Nederlander dan jood; het enthousiasme van zijn vrouw en schoonvader voor het zionisme en de joodse zaak deelt hij in het geheel niet. Maar toen hun dochter zich eens hardop afvroeg hoe je het zó oneens kunt zijn terwijl je toch met elkaar getrouwd bent zei hij op theatrale toon: ‘Dat is de liefde, mijn kind.’ En zo is het, ondanks zijn gespeelde plechtstatigheid. Hun dochter: ‘Ik ken veel mensen die ontevreden zijn over de ouders die ze hebben gehad, maar ik kan niet anders zeggen dan dat ik zeer blij ben dat ik deze ouders heb gehad. Echt héél blij’.

Het huis aan de Frankenstraat is een ruim herenhuis met drie woonlagen en een grote zonnige tuin. Het ligt op loopafstand van de duinen, de Scheveningse bosjes, de haven en het strand. Nóg belangrijker: opa en oma Simons wonen er om de hoek, in een villa in de Van Dorpstraat. Ze zijn er in 1925 komen wonen, een jaar nadat het jonge echtpaar hun intrek nam op de Frankenstraat. Dat is geen toeval, de families zijn zeer aan elkaar verknocht. Ida is gek op haar vader en volgt in zijn voetsporen, als zioniste en op het maatschappelijke vlak.

Abraham en Jet zijn heel gelukkig met het bloeiende gezin van hun dochter; Ida is hun enige nog levende kind. De vijf kleinkinderen zijn zeer welkom.

Abraham Simons is een lieve aimabele man, die veel indruk maakt zonder dat hij daarvoor het hoogste woord hoeft te voeren. ‘Zo gek’, zegt oma Jet, ‘op een keer was ik met opa op visite en heeft hij de hele middag geen woord gezegd. Na afloop zeiden ze allemaal: Wat een *schatz* van een man!’ Jet moet de conversatie voeren, Abraham is de *schatz*. Ondanks zijn bescheiden opstelling

speelt Abraham Simons een vooraanstaande rol in het joodse leven in Den Haag. Hij zit in tal van commissies en besturen. Ook is hij één van vroegste Nederlandse zionisten en enkele jaren voorzitter van de Nederlandse Zionistenbond. Ida wordt al jong zioniste; in haar ouderlijk huis ontmoet zij kopstukken van deze beweging, zoals Chaim Weizmann, de latere president van de Zionistische Wereldorganisatie en de eerste president van Israël. Als getrouwde vrouw zal zij hem zelf ontvangen en na de oorlog hooggeplaatste politici uit Israël, zoals Golda Meir. In het Joods Historisch Museum worden twee brieven bewaard van Weizmann aan het echtpaar Van Raalte, waarin hij ze hartelijk dankt voor de lieve ontvangst en de gastvrijheid.*

Portret Chaim Weizmann door Ida van Raalte uit het boekje Bekende figuren, Collectie van het Nationaal Archief, Den Haag

Gastvrijheid staat hoog in het vaandel in de Frankenstraat. Er zijn altijd mensen over de vloer: familie, vrienden, maar ook vooraanstaande politici uit binnen- en buitenland, mensen van wetenschap, journalistiek, kunst en literatuur. Vader Ernst heeft door zijn vele functies op het gebied van journalistiek, internationaal recht en wetenschap een uitgebreid netwerk van relaties. Maar de kinderen herinneren zich het bezoek van de bekende tekenaar Jo Spier het best, omdat die een soepballetje uit zijn mond liet vallen en daar een grapje over maakte, zodat

ze dat nooit zouden vergeten. Ida heeft door haar maatschappelijk werk een eigen netwerk, maar heeft ook connecties in de wereld van de kunst aangezien ze zelf ook goed kan tekenen en schilderen. Als jong meisje neemt ze schilderlessen bij de bekende Haagse schilders Albert Roelofs en Elisabeth Roelofs-Bleckmann en in Leiden volgt ze enkele jaren colleges kunstgeschiedenis. Daar leert ze Ernst van Raalte kennen die er rechten studeert. Hij specialiseert zich in staatsrecht en promoveert in 1917 op het proefschrift *De minister-president*. Drie dagen na zijn promotie trouwen zij. Het is een hecht huwelijk dat bijna zestig jaar zal duren. Al tijdens zijn studie schrijft Ernst, die een dagboek bijhoudt voor zijn latere vrouw, dat er iets veel groters en mooiers is dan het politiek gekonkel. De ware voldoening zal hij vinden in het geluk met haar. Veel meisjes van zijn tijd vindt hij aanstellerig. Ida schaart hij onder de ‘frissche gezond denkende meisjes. Mijn Ida is anders’. *

Ida van Raalte is inderdaad wat je tegenwoordig ‘down to earth’ zou noemen. ‘Ik ben geen dame, ik ben een vrouw’ is haar devies. Mondain gedoe interesseert haar niet. Ze is ‘door de wereld bewogen,’ actief in de vrouwenvredesbeweging, maar vooral voor organisaties joods vrouwenwerk en de joodse jeugd. Daarvoor heeft ze haar handen vrij, want voldoende personeel: een dienstmeisje, een kindermeisje en een keukenmeisje. Koken kan ze niet, maar naaien wel, voor de kinderen, voor zichzelf. Hoewel ze aan de zijde van haar man, en ook door haar eigen werk een representatief bestaan leidt, koopt ze nooit dure kleren. Die maakt ze liever zelf, of koopt ze op de markt. Een van haar kinderen vertelt hoeveel plezier ze had bij een chique gelegenheid, waar drie van de vier modieuze dames hetzelfde aanhadden. Dat zou haar niet overkomen! Zoiets vond ze geweldig.

Ondanks haar vele activiteiten vindt ze toch tijd om te schilderen en te tekenen. Als Ernst vaak naar Genève reist, en naar New York om vergaderingen bij te wonen van de Volkerenbond, vergezelt Ida hem soms. Zo ontmoet zij belangrijke politici van de Jaren '20 en 30. Samen maakten zij een boekje over

deze ontmoetingen *Bekende figuren uit de politiek en literatuur*. Ida tekende de portretten van zestig prominente persoonlijkheden die door haar man beschreven werden.

Hoe talentvol ze ook is, de kunst staat op het tweede plan. Al op 19-jarige leeftijd wordt Ida van Raalte directrice van een tehuis voor joodse vluchtelingen uit België, naast haar vaders papierfabriek aan de Veerkade. Als in 1923 de Joodse Vrouwenraad wordt opgericht is Ida al gauw voorzitter van de afdeling Den Haag. Er komt steeds meer belangstelling voor jeugdzorg en vorming door geestelijke groei, en de Raad richt clubs op voor joodse meisjes uit behoeftige gezinnen, de zogenaamde Zwaluwnesten. Hier kunnen zij hun vrije tijd doorbrengen, cursussen volgen én hun joods bewustzijn versterken. In 1927 neemt Abraham Simons het initiatief tot oprichting van een Haags Zwaluwnest en Ida raakt daar als vanzelf bij betrokken. De vrouwen van de Raad zagen zich als hoedsters van het Jodendom. Zo was de zondagmiddagopenstelling van het Zwaluwnest door het bestuur zeer gewenst omdat die voorkwam dat zendingsfunctionarissen de joodse meisjes, die anders op straat zouden rond hangen, de kerk inlokten met warme chocolademelk en koekjes.

Oma Jet, een ‘geinig mens’ volgens haar kleinkinderen, was niet zo maatschappelijk geëngageerd als haar man en haar dochter. Ze zit liever te lezen. Maar ze heeft wel degelijk oog voor de medemens en zijn noden. Zo schrijft ze een lieve geestige brief aan een verlegen, niet-joods nichtje, dat alle reden heeft zich niet geaccepteerd te voelen door de andere dames van de chique Joods-Haagse tak. Jo, die net is bevallen van haar eerste kind, krijgt een hart onder de riem van tante Jet, die de kraamvrouw ophemelt tot heldin van de dag, terwijl ze de man in dezen een erbarmelijke rol toeschrijft. Jo zal deze brief van tante Jet altijd bewaren.

De kleinkinderen worden verwend door opa als hij de kans krijgt. Loopjongens krijgen een flinke fooi, maar als er een van de kleinkinderen in de buurt is, krijgt

die ook een centje, en een grote knuffel. Voor de jongere neefjes en nichtjes is een bezoek van oom Abraham een groot feest. Als hij op visite komt, is het jassen aan, de auto in, op naar een speelgoedwinkel. ‘Zoek maar uit wat je het liefste hebben wilt’. Een kinderdroom. Familieleden die het minder getroffen hebben in het leven, steunt hij. Bijvoorbeeld door ze een winkel in kantoorbenodigdheden te helpen opzetten. Een van die projecten was de bekende kantoorboekhandel in de Amsterdamse PC Hoofdstraat, de Gebr. Simons, later De Papeterie.

Abraham Simons is directeur van de papierfabriek en groothandel ESVEHA, Simons-Veerkade-Den Haag. Opgericht door een oom die volgens familieoverlevering ‘scharrelde in potloden en gummetjes’. Abraham en zijn zakenpartner Bendit Edersheim, een neef van zijn vrouw, bouwen het uit tot een bloeiend bedrijf. Af en toe mogen de kleinkinderen mee naar de fabriek waar grote machines enveloppes uitbraken. Heel indrukwekkend. Er wordt veel gebruik gemaakt van opa’s auto met chauffeur. De kleindochter: ‘Die chauffeur heette Jacques. Als ik naar pianoles ging, werd ik door Jacques gebracht. Mijn kinderen lachen zich nu rot als ik dat vertel. Maar als kind weet je niet dat dat bijzonder is. Opa had een auto, en dan reed Jacques, dat hoorde zo’.

Abraham is een typisch voorbeeld van de maatschappelijke bovenlaag waar het traditie is om voor anderen te zorgen. Hij neemt zitting in tal van commissies, met name voor de opvang van joodse vluchtelingen. Zijn hele werkzame leven is hij bestuurslid van het Israelietisch weeshuis en voorzitter van de zogenaamde kerkenraad van de joodse gemeente in Den Haag. Dit kerkgenootschap vertegenwoordigde een orthodoxe formele kant van het jodendom. Toch is Abraham zelf niet gelovig, en ook Ida niet. Hun sterke beleving van het jodendom, hun inzet voor de joodse zaak, is niet gebaseerd op religieus bewustzijn. In het jodendom gaat het niet zo zeer om wat je denkt, maar om wat je doet, vonden ze. Zowel de Simonsen als de Van Raaltes leven ‘klokvrij’ dat

wil zeggen, niet kosher; Ernst van Raalte heeft al helemaal niks met religie. De joodse feestdagen worden niet gevierd en de kinderen krijgen geen joodse les; ze doen geen bar- en bat mitzwa. Pas in de eerste oorlogsjaren komen enkele van de kinderen Van Raalte in aanraking met het joodse geloof, als hun neef Bob daarover gespreksgroepen voor leeftijdsgenoten organiseert.

Het zionisme ligt bij verschillende joodse groeperingen heel gevoelig.

Geassimileerde Joden zien het als ‘verraad’ aan het vaderland Nederland.

Daarentegen wordt assimilatie door zionisten beschouwd als een spaak in het wiel van de Joodse eenheid. Het zionisme ligt ook slecht bij de orthodoxen. Die geloven immers alleen in terugkeer naar het beloofde land nadat de Messias gekomen is. Het liberale jodendom is de anders zo lankmoedige Abraham echter helemáál een gruwel: het is een afscheidingsbeweging, en als zodanig een bedreiging voor de joodse eenheid. Bijzonder pijnlijk is, dat zijn eigen zwager, Levi Levisson, het liberale jodendom in Nederland heeft geïntroduceerd. Dit terwijl de mannen elkaar als mens zeer hoog hebben en hun kinderen, neven en nichten, goed bevriend zijn. Ook de Joodse Vrouwenraad houdt afstand van het zionisme. Het doel van de Raad was het verenigen van zo veel mogelijk joodse vrouwen. Hoewel veel bestuursleden, net als Ida wel zionistisch zijn, neemt de Raad daarom een neutraal standpunt in. Na de oorlog zal dat veranderen, dan is er volgens de joodse vrouwen geen plaats meer voor een neutrale vereniging en sluiten zij zich aan bij de WIZO (Women’s International Zionist Organisation).

Als Ida van Raalte in 1933 tien jaar voorzitter van de Joodse Vrouwenraad Den Haag is, wordt dit gevierd met een tentoonstelling van joodse gebruiksvoorwerpen en tafels zoals die op sjabbath en de verschillende joodse feestdagen worden gedekt. De tentoonstelling is een groot succes. Als zelfs prinses Juliana er een bezoek aan brengt, mag Maja haar bloemen aanbieden.

In datzelfde jaar komt in Duitsland Hitler aan de macht. Een tweede stroom vluchtelingen, joden uit Duitsland en Oostenrijk, trekt naar Nederland en tijdens de tweede helft van de jaren '30 komen ook veel joodse kinderen zonder ouders het land binnen. Om de vluchtelingen op te vangen worden overal comités opgericht. Ida en Abraham zijn door hun betrokkenheid met de vluchtelingen uit de Eerste Wereldoorlog gepokt en gemazeld in het vluchtelingenwerk. Ida zet zich met hart en ziel in voor de jong-gevluchten. Als haar eigen kinderen in die tijd vragen waar moeder is, dan is het antwoord steevast: Huis ten Vijver. Dit was de locatie waar het Haags kindercomité de leiding had.

Intussen wordt het huis aan de Frankenstraat steeds voller. Aan het begin van de bezetting neemt Ida haar ouders in huis; ook familieleden uit Duitsland en Oostenrijk vinden er onderdak. Anti-joodse maatregelen nemen toe. Op een dag komt Ernst woedend thuis, omdat hij gehoord heeft dat zijn collega Mr.

Lodewijk Visser uit de Hoge Raad is gezet omdat hij jood is. Dat de Hoge Raad zoiets kon doen! Maar in 1941 is ook zijn rol als journalist uitgespeeld. In datzelfde jaar komt Ida's geliefde vader, Abraham Simons plotseling te overlijden. De Amerikaanse ambassade tracht het gezin te redden door Ernst een benoeming in de VS aan te bieden, maar ze krijgen geen uitreisvisum. Wel wordt dankzij de vele relaties van Ernst voor ieder gezinslid een onderduikadres gevonden. In augustus 1942 valt de oproep voor Ernst en Ida op de mat.

Hun dochter: 'Er is al veel geschreven over mijn ouders, over mijn moeder ook. Maar wat ik als dochter belangrijk vind, en dat realiseer ik mij de laatste jaren pas echt, is hoe sterk ze was. Toen we moesten onderduiken, allemaal op een andere plek, maakte ze daar volstrekt geen drama van. Ik had geen idee hoe zwaar het voor haar geweest moet zijn. Ik herinner mij het afscheid eigenlijk niet eens. Ik weet alleen dat ik in de tram zat met mijn neef Bob Levisson, die bracht mij naar een vriendin bij wie ik kon onderduiken. We zaten in de tram, zonder ster. Dat vond ik zo bijzonder. Geen ster. Maar wat ik nú echt bijzonder vind, is de houding van mijn moeder. Zo flink...'

Ida stond er toen alleen voor. Een jaar eerder had zij haar vader verloren, haar man Ernst was geestelijk van de kaart. Door de oorlog. Hij was zelf zo precies, zo voor het recht. Zelfs tegen de Duitsers loog hij niet. Maja: ‘We moesten voor Aus der Fünten verschijnen. Vader moest vertellen waar hij zijn geld had gestald. Toen zei hij er eerlijk bij dat hij aan mijn broer Tom een tientje had gegeven. Op de terugweg zei ik tegen hem, dat had je toch niet hoeven vertellen aan die Duitser! Maar zo was hij. De waarheid boven alles.’

1942: Het drukke, altijd volle huis aan de Frankenstraat is leeg, de bewoners zijn ondergedoken, het Statenkwartier is ‘Sperrgebiet’ geworden.

Ernst, Ida en hun vijf kinderen overleven de oorlog. Naar de Frankenstraat kunnen ze niet terug: door een mislukte lancerig van een V2 raket is deze in het Statenkwartier gevallen en ontploft. De voorgevel van hun eigen huis is verzakt. Het huis van opa en oma in de Van Dorpstraat is ongeschonden, daar kunnen ze terecht.

Oma Jet is er niet meer. Zij is verraden en vermoord in Sobibor. Haar laatste bericht is een ‘opgewekte’ briefkaart uit de ziekenbarak van Westerbork uit 1943: (...) *Het kan niet lang meer duren voor we elkaar weer zien. Ik ben ongelofelijk optimist geworden.** De kaart is voor Ida, maar geadresseerd aan het ‘Papiermagazijn’ in de PC Hoofdstraat, het adres van het niet-joodse nichtje Jo Simons-Van Hamersveld, aan wie zij 38 jaar eerder zo’n hartelijke brief schreef.

Bronnen

* Collectie van het Joods Historisch Museum: D014197; D009970; D002524
Henriëtte Boas, ‘Ida van Raalte-Simons, Practisch werken voor Israël’, *Bewust – joodse Nederlandse vrouwen*, Kampen 1992

Renée Simons, ‘Simons, Ida Estella Mathilda (1895-1987)’, *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, Resources Huygens ING

Rena Fuks-Mansfeld, *Joden in Nederland in de twintigste eeuw; een nieuw biografisch woordenboek*, Amsterdam 2007

Bob Levisson en Heske Hurtss-Levisson, *Het verhaal van de families Levisson en Simons*, Den Haag 1999-2000 (ongepubliceerd)

Ida en Ernst van Raalte, *Bekende figuren uit de politiek en literatuur, geschetst door Ida en Ernst van Raalte*, Den Haag 1964

Wim Willems en Hanneke Verbeek, *Hier woonden wij. Hoe een stad zijn Joodse verleden herontdekt*, Amsterdam 2015